

κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον φιλαίματοικηδεῖαι τε-
 λούνται μόνον πρὸς τιμὴν ἀνδρῶν, τὸ αὐτὸ δὲ συμ-
 βαίνει παρ' ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς ἀγρίαις φυλαῖς.
 Αἱ γυναῖκες θυσιάζονται συχνότατα κατὰ τὸν
 θάνατον τῶν συζύγων. οὐδαμοῦ ὅμως φαίνεται
 συμβαῖνον καὶ τὸ ἀντίθετον, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν
 περιγητῶν τηροῦσι περὶ τῶν γυναικείων κηδεῶν
 εὐγλωττον σιγὴν, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπερά-
 νωμεν, ὅτι πανταχοῦ σχεδὸν αἱ γυναῖκες κηδεύ-
 ονται ἄνευ πομπῆς. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῶν
 πολυαριθμῶν τεκμηρίων τῶν μαρτυρούντων τὴν
 μεγάλην περιφρόνησιν, ἣν γενικῶς τρέφουσι πρὸς
 τὰς γυναῖκας οἱ κατὰ φύσιν λαοί.

[Ch. Letourneau]

**Π.

Ο ΛΟΙΜΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ διακεκριμένος γάλλος ἰατρός καὶ φιλολό-
 γος κ. A. Corlieu ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ ἐν Παρι-
 σίῳ ἐκδομένῳ περιοδικῷ συγγράμματι *Revue
 scientifique* τῆς 22 Μαρτίου 1884, βραχείαν
 μὲν ἀλλ' ἀξιοσπουδαστον μελέτην περὶ τοῦ κατὰ
 τὸν πέμπτον αἰῶνα ἐνσκήψαντος ἐν Ἀθήναις
 λοιμοῦ.

Τῷ 429 π. Χ. τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πελο-
 ποννησιακοῦ πολέμου, περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους
 ἐξήκονταχιλίοιο Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὴν ὀδη-
 γίαν τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀρχιδάμου εἰσέβαλον
 εἰς τὴν Ἀττικὴν. Συνεπῶς πλεῖστοι τῶν κατοί-
 κων τῆς ἐξοχῆς εἰσῆλθον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν
 Ἀθηνῶν. Ὁ κ. Corlieu ὑπολογίζει εἰς τριάκοντα
 χιλιάδας περίπου τὸν πληθυσμὸν τῶν Ἀθη-
 νῶν, ἀνελθόντα δὲ εἰς ἑκατονταχιλίους μετὰ
 τῶν ἐκ τῆς ἐξοχῆς συρρευσάντων. Ἄλλ' αἱ Ἀ-
 θῆναι εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ τὸν
 Ξενοφῶντα, ὑπὲρ τὰς μυρίων οἰκίας. «Ἡ πόλις
 ἐκ πλείονων ἢ μυρίων οἰκιῶν συνέστηκε» (*Απο-
 μνημονευμάτων*, Γ. Ε. 14.) Ἐὰν ἤδη ὑπολο-
 γίσωμεν κατὰ μέσον ὄρον τοῦλάχιστον δέκα
 ἑκατοίκους μετὰ τῶν θεραπόντων ἐν ἑκάστη
 οἰκίᾳ, ὅπερ δὲν εἶνε ὑπερβολικὸν ἐν πόλει ἐν ἣ
 ὑπῆρχον πολλοὶ δούλοι, ἔχομεν ἐν ὅλῳ ὑπερε-
 κατονταχιλίους κατοίκους. Ἐὰν εἰς τούτους
 προσθέσωμεν τοὺς ἐκ τῶν ἐξω δῆμων ἐλθόντας
 καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ Πειραιῶς, τότε ὁ ὀλικὸς
 ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς τῶν μακρῶν τειχῶν κλει-
 σθέντων ὑπολογιστέος περίπου εἰς διακοσιαχιχι-
 λίους καὶ οὐχὶ εἰς ἑκατονταχιλίους ὅπως ὑπο-
 λογίζει αὐτοὺς ὁ κ. Corlieu.

Ὁ κ. Corlieu μελετῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεουκιδί-
 δου μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας περιγραφόμενα
 συμπτώματα τοῦ λοιμοῦ, καὶ συγκρίνων αὐτὰ
 πρὸς ἄλλας ἐπιδημίας, συμπεραίνει, ὅτι ἡ ὑπὸ
 τοῦ Θεουκιδίδου περιγραφεῖσα νόσος ὑπὸ τὸ ὄνο-

μα *λοιμός*, δὲν ἦτο νόσος ἐξωθεν εἰσβαλοῦσα,
 ὡς πολλοὶ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἰατροὶ διατεί-
 νονται, ἀλλὰ νόσος ἐπιδημικὴ ἐπιτοπίως ἀνα-
 πτυχθεῖσα καὶ παρουσιάζουσα καταφανεῖς τοὺς
 χαρακτῆρας τοῦ κατ' ἡμᾶς καλουμένου τύπου
 τῶν στρατοπέδων ἢ τῶν στρατευμάτων ἢ τύ-
 φου ἐξανθηματικῶ.

Τὸ εἶδος τοῦ παρόντος περιοδικῶ δὲν ἐπιτρέ-
 πει ἡμῖν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς εἰδικὰς ὄλως
 λεπτομερείας τῆς ἱατρικῆς ταύτης συζητήσεως.
 Σημειοῦμεν ὅμως, ὅτι τὸ ζήτημα ἔχει πρακτικὴν
 ἔννοιαν σπουδαίαν διὰ τὰς νεωτέρας Ἀθήνας
 ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν, ἐὰν δηλαδὴ ὁ λοιμὸς τοῦ
 πέμπτου π. Χ. αἰῶνος ὑπῆρξεν ἀσθένεια ἐξωθεν
 μεταφερθεῖσα, ἢ ἐὰν ἐπιτοπίως ἐγενήθη. Τὴν
 ἐξωθεν εἰσβολὴν τῆς νόσου ἐκείνης ἐπρέσβευσαν
 πολλοὶ ἰατροὶ. Ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων ἀναφέρομεν
 τὸν Γαληνόν, διηγούμενον ὅτι ὁ λοιμὸς ἦλθεν εἰς
 Ἀθήνας ἐξ Αἰθιοπίας. Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι ὁ
 κ. Corlieu περιπίπτει ἐκ παραδρομῆς βεβαίως εἰς
 οἰσιῶδες χρονολογικὸν σφάλμα λέγων, ὅτι ὁ Γα-
 ληνὸς ἦτο κατὰ δύο αἰῶνας μεταγενέστερος τοῦ
 Ἴπποκράτους, ἐνῶ κατὰ τοὺς πιθανωτάτους ὑπολο-
 γισμοὺς ἡ γέννησις τοῦ Γαληνοῦ τίθεται σχεδὸν
 ἐξ αἰῶνας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἴπποκράτους.

Ἐκ τῶν νεωτέρων δ' ἀναφέρομεν τὸν ἐπίφανῆ
 Γάλλον ἰατρὸν Clot-bey, ὑποστηρίζοντα ἐν τῷ
 περὶ πανώλους ἀξιολόγῳ πονήματι αὐτοῦ, ὅτι ὁ
 λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἦτο πανώλης διὰ πλοίων
 εἰσαχθεῖσα. Μεθ' ὅλας ὅμως τὰς γνώμας ταύ-
 τας, ἡ σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐπικρατοῦσα
 συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Corlieu ὑπο-
 στηριζομένην, ὅτι δηλαδὴ ὁ λοιμὸς ἐκεῖνος ἦτο
 ὁ ἕνεκα κακῶν ὑγιεινῶν ὄρων ἐν τῷ μέσῳ πο-
 λυπληθῶν ὁμάδων ἀναπτυσσόμενος τύπος, πα-
 ρουσιάζων ἑκτάκτα τινα φαινόμενα ἐντάσεως
 οὐχὶ ἄλλως σπανίως ἀπαντῶντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ
 τῶν ἐπιδημιῶν. Οὕτως ὁ κ. Corlieu ἀναφέρει
 ἐπιδημίαν τινὰ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀναπτυχθεῖσαν
 ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας, ἣτις ἐπα-
 ρουσίασε μεγάλας ὁμοιότητας πρὸς τὸν λοιμὸν τῶν
 Ἀθηνῶν. Τὴν ἐπιδημίαν ταύτην περιέγραψεν Ἐλ-
 λην ἰατρός ὁ κ. Βεγλερῆς ἐν τῷ *Γαληνῷ* (ἀριθ. 8,
 9, 10 τοῦ 1880). Ὁ κ. Βεγλερῆς καταδεικνύει
 τὴν ταυτότητα τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς
 νόσου τῆς Ἀγκύρας, τὰ δὲ συμπεράσματα αὐτοῦ
 ἀποδέχεται πληρέστατα ὁ κ. Corlieu. Ἐν τῇ ὑπὸ
 τοῦ κ. Βεγλερῆ περιγραφομένη ἐπιδημίᾳ, πα-
 ρουσιάζονται τινα ἐκ τῶν σχετικῶς σπανιωτέρων
 τοῦ τύπου συμπτωμάτων, ὅσα περιέγραψεν ἡ
 ἀθάνατος γραφὴ τοῦ Θεουκιδίδου.

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω, λέγομεν, ὅτι
 διὰ τοὺς φρονούντας, ὅτι ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν
 παρήχθη ἐπιτοπίως, ἐπιβάλλεται ἀναποδράστως
 τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πόλις ἡμῶν εἶνε παντοτε
 ἐκτεθειμένη εἰς παρόμοιον ἀτύχημα, εἴ ποτε

παρουσιασθῶσιν αἰθις οἱ αὐτοὶ κακοὶ ὑγιεινοὶ ὄροι, τοῦθ' ὕπερ δὲν εἶνε ἀδύνατον ἐν πόλει ἥτις μετὰ τοῦ Πειραιῶς παρουσιάζει ἤδη πληθυσμὸν ὑπερεκατοντακισχιλίων κατοίκων, ὧν ὁ ἀριθμὸς συνεχῶς αὐξάνει. Ἐν πόλει μάλιστα ἐν ἣ τὸ θέρος παρουσιάζει ἐνίοτε ἔκτακτα καὶ παρατεταμένα θάληπη, τοιοῦτος κίνδυνος εἶνε πάντοτε ἐπικείμενος ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ ἡ ἐπικρατοῦσα παραμέλησις τῶν στοιχειωδῶν κανόνων τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς. «Αἱ Ἀθηναίαι, ἔλεγεν ἡμῖν ἐσχάτως πολυπείρους ἰατροὺς, ἔνεκα τῆς τοπογραφικῆς αὐτῶν θέσεως καὶ τῶν συχνάκις πνιόντων σφοδρῶν ἀνέμων εὐρίσκονται ὑπὸ κλιματικὴν ἔποψιν εἰς ἐκτάκτως καλοὺς ὑγιεινοὺς ὄρους. Ἀλλ' οἱ ὄροι οὗτοι δὲν δύνανται νὰ ἐξουδετερώσωσι τοὺς κινδύνους τοὺς δυναμένους νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων ὑγιεινῶν μέτρων. Διὰ τοῦτο ὅπως ἔχει ἡ παρ' ἡμῖν ἀκαθαρσία ἀπειλούμεθα πάντοτε ὑπὸ σπουδαίας τινὸς ἐπιδημίας.»

Πάντες συναισθανόμεθα τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τούτων τοῦ πολυπείρου ἰατροῦ. Ἀλλ' ὅμως ἡ παροῦσα γενεὰ ἀδυνατεῖ φαίνεται νὰ πράξῃ τὰ δεόντα. Ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἐντὸς πεντηκονταετίας ἀνηγέρθησαν ἐκ τῆς κόνης δύο πόλεις οἱ αἱ Ἀθηναίαι καὶ ὁ Πειραιεὺς, καὶ ὅτι τοῦτο ἐγένετο ὑπὸ λίαν μετρίους ἐμπορικοὺς καὶ βιομηχανικοὺς ὄρους, ὀφείλομεν νὰ ἐκτιμήσωμεν εἰλικρινῶς τὴν μέχρι τοῦδε γενομένην ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐχρηθῶμεν συνάμα ὅπως ἐπιχειρήσωμεν συστηματικῶς καὶ ἀνευ ἀναβολῆς τὰ εἰς πᾶσαν πεπολιτισμένην πόλιν χρήσιμα δημόσια ἔργα.

ΑΘΗΝΑΪΚΟΙ ΜΗΝΕΣ

Ἀπρίλιος

Ἐὰν οἱ τρεῖς ἑαρινοὶ μῆνες διηγωνίζοντό ποτε ἐπὶ εὐνοίᾳ ἐν τῇ κλεινῇ πόλει τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ ἔχων πλειοτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας θὰ ἦτο βεβαίως ὁ καλὸς Ἀπρίλιος. Ὁ Μάρτιος εἶνε ὀξύχολος, ἰδιότροπος, πλήρης ἐλαττωμάτων, ἅτινα προσεγγίζουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν πρῶτον ἀδελφὸν Φεβρουάριον, ὁ Μάιος πάλιν εἶνε θερμὸς, μονότονος, σχολαστικὸς μόνος ὁ Ἀπρίλιος, ὁ ὀρσερὸς ἀλλ' οὐχὶ καὶ ψυχρὸς, ὁ βρέχων τόσον ὅσον ἀρκεῖ διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς κήπους, καὶ θερμαίνων τόσον ὅσον ἀρκεῖ εἰς τὰς κάλυκας τῶν ῥόδων ἵνα διανοιγῶσι, εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν τερπνὸς ἀθηναϊκὸς μῆν, ὁ γνήσιος τῆς Ἀνοίξεως υἱός, ὁ ἔχων ὡς σύμβολα βεβαμμένα εἰς τὸ χρώμα τῆς χαρᾶς τὰ αὐγὰ τοῦ Πάσχα καὶ τὰ ῥόδα τῶν κήπων.

* *

Ὁ ἐφετινὸς Ἀπρίλιος εἶχε καὶ τοῦτο τὸ ἰδι-

άζον, ὅτι ἐπέδειξε τάσεις φιλοδοξίας ὅπως ἀσυνήθεις. Καθ' ὃν χρόνον ἡ δάφνη, ἡ στέφουσα ποιητὰς καὶ στρατηλάτας, ἐξέπεσεν εἰς τὰ μαγευρῆα μεταβληθεῖσα εἰς ἀπλοῦν καρύκευμα τῶν ἰχθύων καὶ τοῦ βοείου κρέατος, αὐτὸς ὁ εὐλογημένος ἐζήλευσε ταύτην καὶ ὠρίσεν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του ἐκείνην ἀκριβῶς, καθ' ἣν οἱ Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοὶ κλάδος δάφνης ἐπισείοντες ἑώρταζον τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀλλ' ἡ δαφνοστεφῆς αὕτη ἀφίξις δὲν τὸν ἀπήλλαξεν οὐδ' ἐφέτος τῶν συνήθων ψευδολογιῶν, αἵτινες κυκλοφοροῦσαι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς κίβδηλα νομίσματα εἰς τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων καὶ εἰς τὰ χεῖλη τῶν εὐφρολόγων, ἐπισύρουσαι κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀθώου Ἀπριλίου τὰς ἀρὰς τῶν ἀπατωμένων ἐξ εὐαρέστου τινὸς καὶ ποθητῆς εἰδήσεως, ἡ ἐμμέτρους συμβουλὰς πλήρεις συκοφαντίας ὡς τὴν ἀκόλουθον:

Τοὺς φίλους σας γιὰ τὴν ψευτιά τους
Σήμερα νὰ φοβᾶσθε μόνο·
Ταῖς φίλαις σας ἔλο τὸ χρόνο . . .
Γιατ' ἔχουτε μεσ' ἔς τὴν ματιά τους
Ἐντὸς λόγια τους καὶ ἔς τὰ φιλιὰ
Παντοτινὴ πρωταπριλιά.

Ἡ πολιτικὴ καθεύδει νήδυμον. Ἐναντίον τῶν φυσιολογικῶν νόμων, καθ' οὓς τὰ ἔντομα ναρκοῦνται μὲν καθ' ὄλον τὸν χειμῶνα ἀφυπνίζονται δὲ καὶ ἀναλαμβάνουσι νέαν ζωὴν κατὰ τὸ Ἔαρ, ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ, τὸ πολυτάραχον καὶ περιβομβίζον τοῦτο ἔντομον, ναρκοῦται μὲν τὸ θέρος τὸν δὲ χειμῶνα ἐξυπνᾷ. Ἐλλειπούσης δὲ τῆς Βουλῆς πᾶσα ἡ πολιτικὴ ζωὴ περιορίζεται εἰς κανονισμοὺς μισθῶν κλητήρων ἐπαρχείων ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως, καὶ εἰς δημοσιεύσεις ἀγορευτικῶν κοινοβουλευτικῶν, αἵτινες τυγχάνουσιν ἐλευθέρως ἐπικοινωνίας ἀβλαβεῖς πλεον μετὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον κάθαρσιν, ἣν ὑπέστησαν ἐν σκοτεινῷ σῦρτη δημοσιογραφικῶν γραφείων.

Ὡς πρὸς τὰ Ἐξωτερικὰ αἱ μετὰ τῶν ξένων δυνάμειν φειτόνων καὶ μὴ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος εἰσὶ φιλικώταται, τὰ δὲ περὶ ἐπαναστατῶν ἐπὶ τῶν Πυρηναίων καὶ περὶ γάμων καὶ ταξιδιῶν τῶν γερμανῶν ἡγεμονοπαίδων καὶ περὶ Αἰγύπτου τηλεγραφήματα, ἀποδέχονται οἱ κάτοικοι τοῦ ἄστεως μόνον ὡς ἀπαραιτήτων προσφάγιον τοῦ πρωϊνοῦ καφέ των, ἐν ταῖς πρώταις σελίσιν τῶν ἐφημερίδων.

* *

Τὴν μονοτονίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ βίου ποικίλουν κατ' Ἀπρίλιον αἱ ἐξοχικαὶ ἐκδρομαί, αἱ συνήθεις καὶ ὅπως ἰδιωτικαὶ καθ' ὁμάδας οἰκείων τελούμεναι εἰς τοὺς κήπους, τὰ χωρία καὶ τὰ σκιερὰ περὶχωρα τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ Φάληρον ἀφ' ἐτέρου, τὸ αἰώνιον αὐτὸ καὶ μονότονον Φάληρον,